
ИДЕИТЕ НА СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕТО НА БЪДЕЩАТА БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА И НЕЙНАТА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ (ОТ КРАЯ НА XVIII И НАЧАЛОТО НА XIX ВЕК)

Любен МАНОЛОВ*

THE IDEAS OF SOFRONII VRACHANSKI FOR THE CONSTRUCTION OF THE FUTURE BULGARIAN STATE AND ITS NATIONAL SECURITY (FROM THE END OF XVIII AND THE BEGINNING OF XIX CENTURY)

Abstract: *The article examines some of the achievements of Bulgarian national political thought regarding the creation of the future Bulgarian state after the liberation from Ottoman slavery. In particular, the political ideas of the Sofronius Political Center on the character of the new Bulgarian state and its national security are being discussed. Relevant conclusions are drawn from the issues considered.*

Key words: *Sofronius Political Center, national revolution, Bulgarian country, national security*

Исторически е известно, че това, което дейците на легалното българско национално движение не можеха да си позволят вътре в границите на Османската империя от началото на XIX век до Освобождението, е допълнено и реализирано от представителите на нововъзникналите български емигрантски центрове, на модерната национална политика през Епохата на възрожданието. **Именно там просветеният самозащитен и градивен български национализъм получи своята по-нататъшна еволюция и надграждане в най-важното направление – разработването на новите държавнотворни проекти за практическото решаване и на**

* Авторът е докторант в катедра „Политология“ на УНСС – София.

„българския националноосвободителен въпрос“. Лидерска роля в този процес от началото до края на изследвания период си извоюва и задържа **Букурещкият български политически център.**

В социалнокласов план той е сложно „българско общество в миниатюр“. В неговата структура се открояват фигурите на най-богатите българи от епохата, като банкерите Христо и Евлоги Георгиеви например. В паралелен план обаче мнозинството от българската емиграция във Влашко се състои от дребни занаятчии, търговци, интелигенция и безработни хъшове, преживяващи от случаен наемен труд.

Поради това най-общо в Българския букурещки политически център се оформят два основни структурни компонента в политическо отношение. Крилото на „старите“ застава на умерено консервативни позиции, а течението на „младите“ е с лява политическа ценностна система. Именно то възприема либералнодемократичните идеи и революционните методи на действие.¹

В тази сложна социалнокласова и идейна среда през Епохата на възраждането ще се разработят и реализират поредица различни български национални политически проекти. Техните автори ще търсят всевъзможни пътища за практическа реализация на своите програми. **Онова, което е общо за всичките, обаче е обстоятелството, че (независимо от идейните и тактическите различия в своите възгледи) всички – и „стари“, и „млади“, търсят практическо разрешение на най-важния фундаментален проблем на българската нация през Възраждането: как да се положат основите на новата българска държава. В това направление на политиката просветеният и градивен ранен български национализъм извървява най-важната самозащитна пътека за младата българска нация. Той съдейства още преди Освобождението националната политическа интелигенция да натрупан колосален собствен идейно-теоретичен и практически опит, свързан с държавното строителство, при това с богата алтернативност как да се отвоюва, а след това и да се изгради вътрешната уредба на модерната, трета, национална държава на българите.**

Родоначалник на възрожденската българска държавно-творна политическа теория, свързана с разработването на първия конкретен национален политически проект за практическо разрешаването и на „българския въпрос“, е **Софрониевият политичес-**

¹ Дойнов, Д., Ив. Стоянов. Възобновяване на българската държавност (1762 – 1878). Идеи и проекти. Варна, ВСУ, 2002, с. 63 и сл.

ки кръг, създаден в Букурещ след 1802 г. Епископ Софроний Врачански се налага като идеолог и лидер на тази първа българска политическа формация. И това не е случайно, тъй като още през 1865 г. той преписва „Историята“ на Паисий и участва лично в борбите срещу кърджалийското движение. Още тогава той е застъпник на тезата за просветната монархия като политическа алтернатива на деспотичната султанска политическа система.

Епископ Софроний обаче е разбирал отлично, че за създаването в перспектива на самоуправляваща се българска държавност е необходимо да настъпи решителна промяна преди всичко във възпитанието и мисленето на обикновените хора – негови съвременници. Защото най-великата национална цел за всеки поробен народ – свободата и самоуправлението, не може да се постигне без предварителното провеждане на изключително тежката, но неизбежна морално-политическа революция в духа на нацията, така че в нейния ход добродетелите на човешката личност, уважението към морала и непреходните ценности на цивилизацията, върху които се базира общественото единение, да се вградят трайно в мирогледа на българите. За тази цел Софроний пише и публикува следващия си значим труд, свързан с формирането на модерната българска политика, – сборника с поучителни четива **„Неделник“**. Това е първата печатна книга, издадена на български език през Възраждането, която е разпространена в масов тираж из Мизия, Тракия и Македония.

Като опитен духовник, който е наясно с нивото на общественото мислене по негово време, Софроний правилно тръгва в изложението си от библейските текстове и българската история. В отделните глави на труда си той разказва за делата на апостоли, християнски светци и български владетели, като са подбрани сюжети, в които се разкрива как изявите на всяка отделна личност са носели ползи за народа и са били благоприятни за държавата. След като разказва отделните епизоди, Софроний прави свои **„тълкования“** на деянията, извършени от неговите герои, на базата на които формулира и конкретни **„поучения“** с ясна практическа насоченост (двата термина са негови!). По тази методика идеите за същността и ролята на християнските добродетели и държавническата мъдрост на българските царе се превръщат в актуална основа за първото **„гражданско поучение“**, т.е. за превъзпитанието на съвременниците, с което се е ангажирал Софроний Врачански. Защото тази печатна книга, както се спомена, е разпространена из цяло Българско и се използва в почти всички големи градове и села в

Мизия, Тракия и Македония. Въздействието на текста е особено силно, когато авторът се докосва до светци или деянията на българските средновековни владетели.

Изобщо внушенията тук са повече от очевидни: когато българите са имали свободна държава и мъдри владетели, там е провеждана политика, която е била полезна за духовния живот на народността. Със завоюването на България от „агаряните“ (турците) е нанесен най-тежкият удар върху полезните институции за народа – собствената държава, нейната столица, светите места. Това е причината между българите да настъпи разномислие и духовен упадък. Ето защо основната задача на съвременниците през Възраждането е да превъзмогнат този наложен им недъг от завоевателите. Поради това Софроний предлага проста, но ефективна програма за практическо действие: всеки българин да се огледа сам, да прости на ближните си греховете и всички заедно да погледнат „навътре в себе си“, за да променят начина на своето мислене и действие: **„Да простим на братя наши вся прегрешения ихъ, що са нам нещо прегрешили, и с любов его да прегърнем и да целунем их, почто (защото – бел. моя) са вси братя наши. Така, о възлюблений мой, каквито сме от вънъ чисти и украсени, така да бъдем и от вътре чисти безкусурни и без злобни, за да приемем и нии совершенное прощение грехов наших и да не празнуваме в гняв и в пианство, и в безчинства и в козногласоване (в клюки – бел. моя) каквито са идолопоклонници празнували“**.

След като се отърси от основните битови слабости на човека като пианството, безчинствата и клюките, възрожденският българин е призован да **„обърне очи свой у внутрешност своя и посмотри глубини совести твоей, тогива хочеш да разумеиш нечистивости ума твоего и мръсоти сердце твоего, и да видиш колко удалечен си от християнски потреби“**² („Неделник“).

Анализът на този текст показва, че Софроний с „Неделник“ не си поставя само и единствено за цел да възпитава у българите идеалния християнин – така, както постъпват авторите на множество то жития на светците, писани през Средновековието, които призовават миряните към пост, молитва и послушание. Естествено, връзката с християнския морал и тук се чувства. Това е било и необходимо, и неизбежно за първото десетилетие на XIX век. Но онова, което също е във от съмнение, е фактът, че на базата на представата за „добрия християнин“ Софроний надгражда идеи, които

² Вж. пак там, с. 23; 37 – 38.

могат да се определят като „ранно гражданско възпитание“. Той правилно сочи, че неговите съвременници трябва да тръгнат от отърсването си от битовите слабости. А това може да стане най-добре, ако всеки се превърне в самостоятелно мислеща личност. Самопревъзпитанието трябва да се реализира в името на по-високи и еднакво полезни за всички добродетели. Защото, когато личността сама контролира своето разумно поведение – със собствена мисъл, а не само с абстрактната вяра на християнина, тогава ще се роди и желаното единно мислещо и действащо модерно българско общество.

Така че и с привнасянето на светските знания за политиката чрез „Театрон политикон“, и с поученията в „Неделника“ българите да започнат да мислят самостоятелно върху проблемите на своя характер. Софроний вече е натрупал достатъчно нови светски знания, имал вече и авторитет, за да създаде около себе си самостоятелно мислещ и оригинално действащ български национален политически център. Негови активни съратници са Иван Замбин, Петър Сарчоолу и Симеон Кипарис от Враца, Атанас Некович от Тетевен, Иван Караниколов от с. Кермен, архимандрит Вениамин Ловчански, Димитър Поповски от Трявна и др.³

Междувременно през 1804 г. избухва сръбското въстание за свобода. Неговите водачи изпращат делегация в Петербург, за да се търси съдействието на руския цар за разрешаването на сръбския въпрос. По примера на сърбите Софрониевият български политически център в Букурещ също формира пратеничество, в състав Иван Замбин и Атанас Некович. И то е изпратено в Петербург с аналогична мисия. В руската столица български представители за пръв път установяват официална връзка с Външното министерство и най-висши представители на властта. Чрез представените пълномощни документи и водените разговори българските пратеници съдействат да се осъзнае сериозно фактът от руския държавен елит, че българите също са готови да се вдигнат на борба за своята свобода.⁴ Това се доказва и на практика.

След избухването на Руско-турската война през 1806 г. в подкрепа на сръбското освободително движение българите също въстават. В Разградско въстаническите сили надхвърлят 4000 въоръжени бойци. В района на Габрово – Шипка – Казанлък също са съсредоточени „няколко хиляди въстаници“, които поставят под свой

³ **История** на България. Т. V. София: БАН, 1985, с. 184.

⁴ Пак там, с. 172 – 173.

контрол дори Шипченския проход.⁵ Български доброволци се стичат масово в редовете на сръбските въстанически отряди и в руската армия. Формирана е самостоятелна Българска земска войска (дори и с кавалерийски части). В нейния щаб са ген. Ал. Турчинов – командващ, и помощници Георги Мамарчев, Пенчо Хаджикулев, Димитър Ватикиотис и др. Тя взема дейно участие в сраженията, които руската армия води в севернобългарските земи, около Тутракан, Силистра, Русе, с. Батин и др. За проявения героизъм българите получават висока оценка лично от главнокомандващия руската армия – маршал Кутузов. Руският военачалник подчертава изрично в личен доклад до император Александър I, че българските доброволци са проявили „голямо усърдие“ в боевете. За да се активизира българската подкрепа за руската армия, Софроний Врачански изпраща и вече споменатото по-горе специално политическо „Възвание към българския народ“. Там се отправя призив българите да посрещнат радушно руската армия и да съдействат всестранно за нейните успехи по време на военните действия.⁶

С установени връзки с меродавните руски политически и военни дейци, получено вече благосклонно разбиране от тяхна страна за националните тежнения на българите и поощрен от масовото включване на сънародниците си в Руско-турската война след 1806 г., Софрониевият политически център получава високо самочувствие. Неговите дейци разработват **първия самостоятелен национален политически проект за практическо решаване и на българския въпрос през Възраждането**. Той е формулиран официално в текста на една обемиста „Записка“, написана на руски език. На 29 май 1811 г. тя е връчена на командващия руската армия на Балканите – маршал М. Н. Кутузов. **Основното искане, заложено в този документ, е: Русия да съдейства за създаването и на една автономна, самоуправляваща се българска област. Най-напред тя да се обособи в новоприсъединените земи от Русия на север от р. Дунав. Защото в хода на българското въстание и войната турската власт подлага на нечовешки гонения разбунтувалите се българи. В резултат десетки хиляди семейства напускат родните си огнища и се заселват като голяма бежанска маса в Южна Бесарабия. Това са хора, които напускат родните си мес-**

⁵ Вж. Конобеев, В. Д., Е. М. Шатохина. Из истории политических связей России с руководителями национально-освободительного движения Болгарии 1806 – 1812. – В: *Известия на Института за история*. Т. 20. София: БАН, 1968, с. 360 и сл.

⁶ Вж. **Възвание** на Софроний Врачански към българския народ, 1812 г. – В: *История на българския политически живот (ИБПЖ)*. Извори. Част I. Варна: ВСУ, 2000, с. 62.

та по принуда заради активната подкрепа, оказана на руските войски по време на войната 1806 – 1812 г.

Следователно при разработването на първия национален политически проект Софрониевият политически център стъпва върху няколко реални обстоятелства. На първо място, фактът, че в поредната руско-турска война българите подпомагат реално руската политика в хода на военните действия. Това е причината в Южна Бесарабия да възникне многолюдната българска бежанска маса. Тези хора са принудени да напуснат своето отечество заради приноса, даден за успеха на руската политика. (Вследствие на тази война Османската империя е принудена да признае за пръв път сръбското княжество, макар и с васален статут!) Следователно логично е да се очаква (и да се поиска) някаква компенсация от руска страна в полза и на българите. Още повече че маршал Кутузов лично е признал приноса им за победите на руското оръжие. На второ място, като бивши крайгранични области с Османската империя земите в Южна Бесарабия са слабо населени с друго население. Така че българите, настанили се там след 1810 г., се превръщат в мнозинство. И на трето място, Софрониевият политически център е убеден, че най-лесният начин да се обособи една самоуправляваща се автономна българска област в непосредствена близост до традиционното национално землище е да се изгради в земи, бивше владение на Османска империя, които се контролират обаче от Русия. Така ще възникне „самоуправляващ се български остров“. А в неговите граници вече ще се натрупват практически умения за ръководство на институции, свързани с изграждането на държавността. В бъдеще ще се облекчи и цялостното по-нататъшно развитие на българското националноосвободително движение.

Като се имат предвид тези обстоятелства, в текста на първия проект за полагане на основите на автономна българска държавност много силно впечатление правят следните факти. Най-напред авторите на проекта не молят Кутузов за някакво незаслужено благодаяние, което да им се даде като благоволение на добрата воля. Те не „просят“, а предлагат разумни практически политически реформи. Поради това идеите им по същество звучат като обосновани „искания“. За целта в документа се използват изразите: „да се определи за всеки град“; „да се учреди“; „да се освободят градовете и селата“ от някои данъци и пр.

Много важно е също така, че три пъти – при това по коренно различни въпроси, Софрониевият политически център изрично

подчертава, че говори от името на „българската **нация**“:⁷ и при предложението за избора на свещениците в автономната и самоуправляваща се българска област в Бесарабия; и при разсъжденията, свързани със създаването на съдебната власт там; и при разрешаването на проблема кой трябва (и кой не трябва) да се мобилизира за войник. **Така че още при разработването на първия проект за практическо създаване на автономна българска държавност Софрониевият политически център има ясно съзнание за своята национална принадлежност. Нещо повече – този български политически кръг се изяснява като ярък носител на самочувствието, което поражда градивният самозащитен български национализъм на вече формиращата се българска нация.**

Тази теза се потвърждава и от конкретиката на предложенията, които се правят в проекта, като желана реална политическа действителност в перспектива. В рамките на исканата автономна българска област на север от Дунава Софрониевият политически център смята за правилно на българските бежанци най-напред да се предостави земя за обработване от всяко семейство, при това неговите членове да имат права на „потомствено владение“, и то земя в достатъчно количество, за да може всяка българска фамилия да си създаде жизнеспособно частно селско стопанство. За регулиране на обществените отношения във всеки град на българската автономна област се предлага създаването на **„българска магистратура“**. Нейните служители да „са способни“ (което означава да са образовани) и да се **„избират“** от населението за срок от „три години“. При това задължително те да са само от българската **„нация“**. В случая се имат предвид най-напред съдиите, но заедно с тях и „секретари и канцеларските служители“ в местното самоуправление.⁸ Тези детайли, а и други факти от текста, подсказват, че в случая не става дума за създаването само на съдебна българска власт. Очевидно, под **„българска магистратура“** се разбира администрация – тип самостоятелна местна изпълнителна власт, която ще реализира и други административно-управленски функции. Тази българска магистратура да се издържа от собствен държавен бюджет.

Особено внимание Софроний предлага в бъдещата автономна българска област да се обърне на образованието и културата. За целта във всяко нововъзникнало българско селище из Бесарабия

⁷ Вж. **Записка** на Софроний Врачански, представена на М. Н. Кутузов, 29 май 1811 г. – В: ИБПЖ... Цит. съч., с. 194.

⁸ Вж. пак там, с. 195.

да се създаде българско училище. В него децата да получават светско образование. Това се доказва от факта, че в документа изрично се споменава необходимостта от изучаването на **„различни езици“** (т.е. да се преподават хуманитарни науки), без дори да се споменава за Библията и богословието. Преподаването да се повери на достатъчно количество учители – само българи. А практическата им работа, свързана с хода на учебния процес, да се контролира от **„техен магистрат“**. Този факт също предполага, че се предвижда в българската автономна област (в състава на „българската магистратура“) да се избират и да съществуват и служители, които ще контролират специално хода на учебното дело.⁹

Проектът предвижда във всички български селища да се назначат свещеници. Те също да бъдат само от **„своята нация“**, т.е. българи по произход. Следователно в случая за пръв път се поставя въпросът за изграждане и на самостоятелна българска църковна организация в рамките на една административно автономна българска област, въпреки че Българската църква в границите на Османската империя се управлява от гръцкия патриарх в Истанбул. Духовенството в Бесарабия също да е на бюджетна издръжка, за да се гарантират неговите доходи и да не тежи върху доходите на отделните семейства. А след смъртта на първите български духовни лица в автономната област българските заселници там да могат **„да си избират сами други от тяхната нация“**, без никой да има право да се намесва в тази дейност.¹⁰

Проблемът кой трябва да бъде върховен глава на българска църковна православна организация в рамките на автономната област Софроний не изяснява изрично. Като се има предвид обаче неговият личен статут на официално хиротиносан (т.е. избран) православен Врачански епископ от Вселенската патриаршия в Истанбул, не е нелогично да се предположи, че той е очаквал да бъде назначен лично за духовен глава на тази автономна българска църковна общност, – перспектива, нелишена от основания и заради трайните връзки, които той вече е установил между 1806 и 1812 г. с руските официални представители на Балканите. В това си качество Софроний би могъл да поеме и функциите на основна действаща фигура в българската самоуправляваща се администрация в Бесарабия.

В първия български национален държавнотворен политически проект е отделено голямо място и на **икономическата**

⁹ Вж. пак там.

¹⁰ Вж. пак там, с. 194.

проблематика. На първо място се предлага да бъде осигурена свобода за развитието на стоковото земеделие. А на базата на плодовете и гроздето да се произвежда вино и водка, които да се продават и извън областта. За целта българските търговци да имат право да притежават и свои търговски кораби, с които да могат да изнасят стоките си за продажба в Русия, Влахия и Молдова. Също така и да внасят от там онова, което не се произвежда в българската автономна област. При това всичко, което се внася и изнася, да се реализира от българите на съседните пазари **„без мита“**. Така стоката им да не се оскъпява. Тази политика да позволи първоначално натрупване на капитала, за да се строят след това и български **„фабрики“**. В точка 15 на политическия проект изрично се поставя въпросът за ограничаване на достъпа специално на еврейските търговци в автономната българска област. Основното съображение е със своите капитали и по-голям опит в търговията евреите *„да не пречат на тяхната (българската – бел. моя) търговия“*. А реализацията на търговия, внос, износ, облагането с мита и прочие предполагат и наличието на самостоятелна финансово-стопанска администрация от българи в рамките на *„българската магистратура“*. Макар и в кратки измерения, икономическата част на първия български национален държавнотворен проект за създаването на автономна област на практика предлага и ясно формулирана протекционистична икономическа политика, която да е в интерес само на българската нация.¹¹

Автономисткият проект на Софрониевия политически център в Букурещ предвижда за пръв път реализацията и на промени, които могат да се определят дори като **„социално ориентирана политика“**. За целта се предвижда изграждането на самостоятелна здравна и медицинска администрация в автономната българска област. Поради това се предлага *„във всеки град“* да има **„по един лекар с помощници на държавна издръжка“**; на **„бедните и раззорени“** бежанци руската държава да даде безплатно *„двойка волове и една крава“*, за да си стъпят те бързо на краката в икономическо отношение. Искане се и отпускането *„заемообразно и на пари за постройка на къщи и подобряване на състоянието“*¹².

В пункт 8 на проекта се съдържа текст, който гласи: **„молдовските и влашките правителства и боляри никога и по никакъв повод да не се докосват до тази нация (българската – бел. моя) и**

¹¹ Вж. пак там, с. 197.

¹² Вж. пак там, с. 195.

тяхната магистратура да зависи само от руското правителство¹³. Макар че фразата е къса и недостатъчно прецизно формулирана, очевидно е, че Софрониевият български център в Букурещ поставя въпроса и за политическата самостоятелност на българското управление в границите на автономната област. Влашкото и молдовското правителство да не могат да изпълняват функциите на българска магистратура, а Русия да е външен гарант за тази политическа автономия. **Освен това има намек и за гарантиране на човешки и граждански права.** Тази идея е развита в твърдението, че сред българските бежанци в Бесарабия „**има и поколения от древните български дворяни**“, т.е. българи с наследствен авторитет, придобит на базата на техния аристократичен произход. Поради това се поставя въпросът тези българи „**да не бъдат лишени от званията си и те да се утвърдят завинаги и на тяхното потомство**“¹⁴. Реално това е най-спорният пункт в анализирания политически проект. Въпреки това факт е, че е налице усилие да се иска гарантиране и на някои права за авторитетни българи бежанци.

Цялостно обобщение на изнесената фактология доказва, че на практика през 1811 г. е разработена първата сравнително цялостна самозащитна и народополезна национална политическа програма на българите. От нея се тръгва в търсенето на възможности за разрешаване на проблема за бъдещото освобождение на нацията. Там са формулирани основните жизненоважни реформи, които, приложени на практика, биха осигурили наистина реално българско самоуправление. **Така че, ако трябва да се дефинира конкретно същността на тази първа българска национална политическа програма, то несъмнено това е искането Русия да помогне за реализацията на един автономистки политически проект. Идея, от която да се тръгне към създаване на благоприятни условия за политическото бъдеще и на „българската нация“, както вече я определя Софрониевият политически център.**

И тук възниква един доста сложен конкретен въпрос, който е свързан със съдържанието на т. 14 от проекта. Там се споменава, че ако по Божията воля някога „руското оръжие присъедини към Руската империя и десния бряг на река Дунав“, то тогава „преселилите се българи, имащи там своя бащина собственост и наследствена земя, да имат **същото право** да я владеят и нея“. Точно тук е дилемата какъв статут предвижда Софрониевият политически проект

¹³ Вж. пак там.

¹⁴ Вж. пак там.

за българските земи от дясната страна на р. Дунав, ако евентуално руската армия изтласка турците и от там. Отговорът на този въпроса не е лесен по ред причини. Най-напред поради факта, че той не е разработен специално (и цялостно) в анализираната политическа програма. В случая става дума само за фрагментарно докосване до темата. От значение е също така и съществуващата към 1811 г. неизвестност точно какви реални цели преследва руският император по посока на Балканите. Въпреки това **може да се приеме за логично, че и в случай, че земите, южно от Дунава, някога влязат в границите на Руската империя, Софрониевият политически център е имал предвид и там да се наложи автономно българско самоуправление.**

Какви аргументи могат да се приведат в подкрепа на тази теза?

Най-напред, в българската политическа програма, представена на руското правителство през 1812 г., ясно се казва, че българите в началото на XIX век искат на всяка цена автономно самоуправление. Ако това е така и те искат този статут да се даде на българските бежанци в рамките на Бесарабия, то още по-големи основания има да се очаква, че ако дойде време да се урежда управлението на българите и в Мизия и Тракия, е най-логично същото да се иска и там. Българският просветен национализъм на този етап вижда в автономията най-реализуемия път за полагане на основите на българската държавност главно поради невъзможността на младата българска нация да нанесе сама разгром на Османската империя и да си създаде нова държава. Отказ от идеята за автономия и приемането на „руска власт“ южно от р. Дунав би означавало връщане назад в българското самозащитно национално политическото мислене. И най-важното – едва ли замяната на една чужда власт с друга би се подкрепила от самата българска нация.

На второ място, ако българите получат автономен статут в Бесарабия, там те ще натрупат административен и стопански управленски опит. Следователно в перспектива те ще разполагат с много повече подготвени кадри, които биха могли да поемат, и то безпроблемно, ръководството на процесите и в границите на българска автономия в Мизия и Тракия – допълнително основание да се предполага, че и в бъдеще ще се защитават принципите на българското самоуправление и на юг от Дунава.

Третият аргумент: ако исканата автономия проработеше ефективно в Бесарабия, то самите руснаци биха се убедили, че в рамките на многонационалната им империя това е начин да се удовлетворят претенциите на отделните народи, което би било от

полза за цялата огромна държава. Българите специално са славянски православен народ със силно развити русофилски настроения и следователно с по-големи възможности да получат автономен статут на самоуправление.

Четвъртото съображение, че българите трябва да имат „**същото право**“ дори и в земите на юг от Дунава, ако те някога са в границите на Руската империя, макар и да не е много ясно, също говори за настроения в посока на извода, че ще се иска онова, което българите вече са имали („същото право“) в автономната област, създадена в границите на Бесарабия.

Автономисткият национален проект на Софрониевия политически център получава първоначална подкрепа от руска страна. С официално разрешение лично от императора в Петербург маршал Кутузов „със собственоръчен документ с приложен печат с герб“ дарява **„тригодишни привилегии и освобождава от всякакви данъци и повинности“** българите в Бесарабия.¹⁵ Пълното изпълнение на проекта обаче се оказва невъзможно. Причините за това са много и сложно преплетени. На следващата, 1812, година след разработването на първата българска национална държавнотворна програма армията на Наполеон Бонапарт нахлува в Русия. Тя успява да завладее дори Москва. Възниква необходимостта руският народ да се вдигне на отечествена война, за да възстанови нарушения национален суверенитет на собствената си държава. Следователно официален Петербург няма възможност да се занимава с реализацията и на българската национална програма.

От променената обстановка се възползват и властите в Молдова и Влашко. Те пренебрегват правата, дадени от Кутузов, и започват да налагат тежки данъци и да управляват българските бежанци в Бесарабия. Освен това автономен статут с почти пълно самоуправление, каквото искат българските националисти, по това време не съществува никъде в границите на многонационалната Руска империя. В допълнение българите настояват всички длъжности на автономната „българска магистратура“ да са избираеми от народа. Това вече е нещо, което намирисва на френски революционни идеи, до които руското самодържавие все още не е узряло. Освен всичко друго, след нашествието на Наполеоновата армия Бесарабия влиза в границите на Молдовското княжество (а то е васал на турския султан). Следователно при тази промяна руската

¹⁵ **Молба** на Александър Некович до главнокомандващия руските войски в България, 30 юли 1828 г. – В: *Романски*, Ст. Българите във Влашко и Молдова. София, 1930, с. 36 – 38.

политика не би могла да се намесва открито, за да наложи реализацията на Софрониевия политически проект. **Въпреки това началото е поставено: българската политическа емиграция в Букурещкият политически център организира своя идеен потенциал и организационния си опит, за да се търси решение и на проблема за полагане на основите на бъдещата българска държавност и национална сигурност. На практика това е новото перспективно направление, по което българският просветен и самозащитен национализъм ще работи най-активно през XIX век. Защото няма по-голяма сигурност за бъдещето на българското общество от това то да разполага със собствена власт и да се самоуправлява, но главно от онези негови представители, които работят при по-благоприятни политически условия, съществуващи извън границите на Османската империя, при това без каквито и да е амбиции да засягат трайните интереси на други съседни националности.**

* * *

Такива са основните политически идеи на Софроний Врачански и неговия политически център за бъдещата българска държава и нейната национална сигурност, които могат да се обобщят, както следва: първо, най-важното за българския народ е това, че той трябва да създаде собствена държава по пътя на политическата автономия, която държава впоследствие да стане абсолютно независима от Османската империя; второ, новата българска държава следва да се гради върху собствени държавни институции (магистратури, изпълнителна власт, местни самоуправляващи се органи и т.н.), които да обединят и консолидират цялата нация; трето, специално внимание е отделено на развитието на националната икономика като част от сигурността на държавата; и последно, в предложените политически идеи изцяло се разчита на помощта на Русия както за освобождението на България от турско робство (във вътрешнополитически аспект), така и за опазването на нейния национален суверенитет и сигурност (във външнополитически аспект).

Литература

1. **Дойнов, Д.,** Ив. Стоянов. Възобновяване на българската държавност (1762 – 1878). Идеи и проекти. Варна: ВСУ, 2002.
2. **История** на България. Т. V. София: БАН, 1985.
3. **Конобеев, В. Д.,** Е. М. Шатохина. Из истории политических связей России с руководителями национально-освободительного движения

Болгарии 1806 – 1812. – В: *Известия на Института за история*. Т. 20. София: БАН, 1968, с. 360 и сл.

4. **Въззвание** на Софроний Врачански към българския народ, 1812 г. – В: *История на българския политически живот (ИБПЖ)*. Извори. Част I. Варна: ВСУ, 2000, с. 62.

5. **Записка** на Софроний Врачански, представена на М. Н. Кутузов, 29 май 1811 г. – В: *ИБПЖ...* Цит. съч., с. 194.

6. **Молба** на Александър Некович до главнокомандващия руските войски в България, 30 юли 1828 г. – В: *Романски*, Ст. Българите във Влашко и Молдова. София, 1930, с. 36 – 38.